

Läslusten övervinner allt

Även om vi inte har någon svensk litterär kanon och fast det är svårt att dra gränser och trots att den akademiska forskningen inte kan ge någon vägledning råder det ingen tvekan om vad som är kvalitet för den som en gång fått kontakt med elden och kraften hos de stora författarna.

Diskussionen om kvalitet i skönlitteraturen är inget nytt. Och hur ska man kunna orientera rätt i århundraden av litterära sediment? Historikern Ann M. Blair skriver i sin bok *Too much to know* att bildade européer klagade på överflödet av böcker redan på 1500- och 1600-talen.

Läget är ungefär som för 100 år sen – den stora massan slukar billiga pocketdeckare – det kallades då kolportageromaner – blott ett smalt skikt av befolkningen väljer verk av större lödighet. De LO-anslutna männen läser minst av alla, många inte alls och går sällan på bibliotek, vilket leder bibliotekarie Nina Frid till den retoriska frågan: ”Vem är biblioteken till för. Och varför? Ska vi nöja oss och låta folkbiblioteken förbli den svenska utbildade medelklassens vardagsrum?”

Av marknaden kan man inte vänta sig något svar. En bokhandel idag är nämligen något helt annat än den välsorterade bildningssoas vi minns från ungdomen. Sedan Sverige gick ifrån de fasta bokpriserna har bokhandeln haft svårt att behålla bredden i utbudet, noterar Krister Gidlund i sin yrkesbiografi *Bokförläggaren: tillbakablickar på ett yrke*. Med cirkapriser kan man enligt Gidlund motverka att ”den för ett samhälle så viktiga litterära kulturen alltför mycket präglas av nyutkommen populärlitteratur och jakt på snabba vinster.” Som en motvikt till avregleringen infördes ett statligt litteraturstöd, men det har enligt författaren Jan Arnald fått omvänd effekt. ”De statsunderstödda titlarna når inte läsarna. Ingen vet att de finns. Kvalitetens viskning dränks i kvantitetens buller.”

Kulturpolitiken bollar med fraser om kvalitet, men har misslyckats. Målet att motverka marknadens avarter har övergetts. Tanken med distributionsstödet var att ge den seriösa litteraturen draghjälp. Följden har emellertid blivit att det är staten som bekostar förlagens talangiakt, skriver författaren Thomas Larsson. ”Antalet debutanter växer. De blir allt yngre, allt ofärdigare och allt sämre. Pretentiösa, litterära försök och utvecklingsarbeten översvämmar bokmarknaden.”

Biblioteken, som därför borde ha ett extra stort ansvar som en fyrbåk för kvaliteten och det litterära arvet slits mellan folkbildarambitioner och konkurrensen från nya media och distributionsformer. De stackars bibliotekarierna känner sig trängda. Deras auktoritet som vägledare undermineras. I utbildningen ges inte längre obligatoriska kurser i skönlitteratur. Inte sällan möter de därför låntagare som är mer belästa än de själva. Passivt tillhandahåller de alltså sådant som efterfrågas utan att lägga någon värdering i det.

Serietecknaren och barnboksförfattaren Johan Unenge anser att bibliotekens utmaning är att kunna locka till sig barn och ungdom i konkurrens med internet. För att kunna fånga in denna målgrupp måste biblioteken bejaka att de är en del av underhållningsindustrin och anpassa sig därefter.

Kanske, men tyvärr är det nog en alltför idealistisk idé att ungdomen plötsligt ska upptäcka att det också finns kvalitetslitteratur på biblioteket, dit de går för att umgås och spela dataspel. Driften att läsa och hungern efter konstnärlig gestaltning måste komma inifrån. Jag ser framför mig den unge Vilhelm Moberg, som med ett belåtet uttryck skjutsar hem sitt vandringsbibliotek fastspänt på sparken, strax ska han med stark spänning bläddra i böckerna. En ”ljus och trivsamt härlighet” flyttade in i hans skumma vindsvrå med den brunmålade lådan, minns han i antologin *Ansikten*.

Samma rörande längtan efter litteratur berättar författaren Edith Unnerstad om. Som tioåring får hon av skomakaren i byn låna den snustorra *Resebeskrifning öfver Det Heliga Landet*, ”travade lycksalig hem med boken hårt tryckt mot bröstet och sen låg jag hela dagen i skuggan av krusbärsbuskarna och vrålläste”.

Många av våra stora författare, särskilt de så kallade autodidakterna, vittnar om ett passionerat förhållande till litteratur som blir mera sofistikerat med tiden. Artur Lundkvist, son till en småbrukare i Småland, började med Dumas, Dickens och Mark Twain och fortsatte med

nykterhetslogens samling. ”Jag avsvor mig utan att blinka både öl och brännvin för livstiden, bara för att jag skulle få låna böcker [...] Jag cyklade miltals för att få hämta dem, en stapel böcker insvepta i en tidning på pakethållaren. Kunde inte alltid vänta tills jag kom hem, utan lade mig sommartid i någon skogsbacke och lät dagen flyga bort över *Tjänstekvinnans son* eller *Samhällets olycksbarn*.”

En som inte brydde sig om att vara till lags var författaren och bibliotekarien Anna-Lisa Forssberger. I essäsamlingen *Enid och Eros*, (1959) ställer hon sig på barrikaderna för kvalitetslitteraturen. Hon tar ursinnigt avstånd från deckare. ”Det kommer en dag i en biblioteksanställds liv när hon inte längre orkar prestera ett giltigt försvar för begäret efter mordboken. Det slår upp som en stank från en pesthärd; en hyckleriets och självrättfärdighetens avgasventil. Den som ständigt befinner sig intill den är en dag så förgiftad av ångorna att hon kräks över disken.”

Nej, genom propaganda och upplysning ska folk inse sitt eget bästa och välja god litteratur. Det var en plikt för den bildade eliten. Biblioteken ska inte slösa bort allmänna medel på ”mindervärdig” litteratur”, ansåg man på den här tiden.. ”Och vad som är mindervärdigt, ja det får man nog ändå finna sig i att överlämna till expertisen, litteraturanmälare och bibliotekarier att avgöra”, skriver biblioteksmannen Karl Gustav Wirde. Till den föraktliga kategorin räknar Wirde ”kiosklitteraturens sentimentala larv, tarvliga skämt och råa raffel”.

Den enkla detektivhistorien har alltid varit blåsväder. Men var ska man dra gränsen? En del av August Blanchés historier är förvisso skäligen enkla med hjältar som räddar vackra societetsflickor från skumma bovar. ”Det finnes otaliga kolportageromaner, som röra sig om, hur en till synes lysande men i själva verket ruinerad kavaljer genom en rad nattsvarta intriger söker komma i besittning af en förmögenhet, tillhörande någon änglagod och omisstänksam kvinna af lägre social ställning”, heter det i Oscar Wieselgrens roliga betraktelse av denna folkkära litteratur. ”En prototyp för intrigen i en dylik roman finner man i August Blanchés *Vålnaden*, som dock naturligtvis i litterärt hänseende står på ett oändligt mycket högre plan.” Med stockholmsskildringarna och verk som *Ett resande teatersällskap* och *Flickan i stadsgården* skrev Blanche in sig i det litterära finrummet, även om partier i den sistnämnda balanserar på pekoralets gräns.

Artur Conan Doyle gör sig skyldig till en hel del berättartekniska missar och motsägelser, men hans texter tål onekligen att läsas om därför att de är så skickligt konstruerade, resonemangen så bestickande logiska. Sherlock Holmes förklarar sin metod: ”Uteslut det omöjliga så återstår det verkliga, hur osannolikt det än synas”. Många gillar miljöskildringen, den fantasifulla intrigen och den ofta överraskande upplösningen. Som detektivhistoriens mästare behåller dock Edgar Allan Poe sin ledande position. Här är det frågan om välbyggda, litterärt högtstående och psykologiskt inträngande noveller som blev inspirationskällor till allt som därefter har skrivits i genren. För att sälja bra bör en deckarförfattare, enligt en engelsk kritiker, ta hänsyn till följande fem punkter.:

1. Ett förvirrande och invecklat mysterium eller uppskakande och hårresande äventyr.
2. Brott med hemska detaljer.
3. Avslöjandet av förskräckande själstillstånd hos den ångerfulle brottslingen.
4. En detaljerad framställning av detektivens kompetens.
5. Ett metodiskt framläggande av de logiska skäl och resonemang genom vilket brottet klaras upp.

Varför inte pröva dessa kriterier på en valfri kriminalroman för att se om den har någon litterärt värde eller inte? Den ovane läsaren nöjer sig säkert med punkterna 1 och 2, finsmakaren vill absolut ha mer. ”Alltför ofta händer det att detektivförfattare av lägre rang bara skakar om de gamla ingredienserna i kaleidoskopet”, skriver Bert Möller så träffande i en analys av 1931 års utgivning. Så snart det gäller barnböcker är biblioteken mera aktiva och då spelar inköparens personliga, moraliska och professionella åsikter in, framgår det av en magisteruppsats av Cecilia Björk & Sofia Örnberg vid Växjö universitet. Fast ingen kan egentligen definiera vad som är bra barnlitteratur, förutom att den speglar maktförhållanden mellan barn och vuxna, hävdar Maria Nikolajeva, Sveriges mest meriterade forskare i barn- och ungdomslitteratur. Min egen bild av barnböcker är att de handlar om djur som lär sig att ta hand om småsyskon och gå på pottan. Det mest centrala ämnet är emellertid ett helt annat enligt Maria Nikolajeva: döden. ”Med barnets århundrade kom ett nytt

förtroende för vad barnet klarar, det kompetenta barnet. Litteraturen färgades av detta.” Med tiden ändras värderingarna och barnböcker som min egen generation älskade och fångslades av är inte längre oomtvistade. En nyutgivning av *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* är det inte tal om därför att berättelsen sprider fördomar. Själva tyckte vi att det var lustigt att indianerna hade rött skinn med vita ränder, men såg inte ner på folkgruppen för det utan förstod att det bara var en liten komisk frihet som Bertil Almquist tog sig. Värre är det i så fall med *Barna Hedenhös och Urlympiaden*, där de nationella karikatyrerna verkligen blommar ut. Den egyptiska truppen är till och med tvådimensionell som på bilder i pyramiderna, för att inte tala om de ovärdade ryska busarna.

Ett rött skynke för dem som slog vakt om den goda barn- och ungdomsboken var W. E. Johns *Biggles*. I mitt skolbibliotek fanns den under 1950-talet trots att serien dömdes ut av experterna. ”Dessa äventyrsböcker utan minsta spår av konstnärlighet och miljöskildring är ju, som vi alla är överens om, inget för biblioteken, skrev Brita Beckman i en anmälan. ”Författaren är en seriefabrikör av gottköpsintriger, det dramatiska är huvudsaken, action framförallt, klagar Jörgen Elgström. Handlingen består av ”röriga referat av sällsamma händelseförlopp” och ”Johns piffar upp det hela genom att garnera oaser med landminor och det finns inte en neger som inte är en amerikansk gangster”. Stilen sägs bestå av onyanserade och stereotypa kombinationer av överaktiva verb och drastiska adjektiv. ”Det är inte ovanligt att Biggles väser dovt och biter ihop tänderna med en smäll. Han är hes och flämtande när det drar ihop sig till trubbel, talar strävt och skarpt i de avgörande ögonblicken. Man blir överraskad när det dyker upp en person med en röst lika lockande sval som isbitars klang i ett cocktailglas”. Sådana trötta klichéer märker inte en bokslukande tioåring. Men är de farliga? En skola hävdar att den unga människans förhållande till litteraturen mognar ändå, en annan att serie- och äventyrläsaren bara orkar konsumera massproducerade deckare i vuxen ålder. Kan man överse med läsning av vad strunt som helst i förhoppningen att det ändå bara är första steget mot verklig litteratur?

”Den idealiska barnboken är”, skriver Edith Unnerstad, ”lik Cheshirekatten i Alice i Underlandet. Den har en egendomlig förmåga att glida undan sin skapare och försvinna, så att det bara blir ett retfullt litet småleende kvar efter den.”

Särskilt erotiska skildringar, hur konstnärliga de än är, har alltid haft svårt att finna nåd hos samtida kritiker. Här behöver bara nämnas uppståndelsen kring Frödings dikt *En morgondröm*, den hätska stämningen mot Agnes von Krusenstierna för *Fröknarna von Pahlen* samt striden om Bengt Anderbergs *Kain*. Den unge Bo Widerberg ville läsa hela von Pahlen-serien och fick då veta att vissa delar fanns i magasinet. Detta motiverades med att böckerna annars kunde utnyttjas av yngre årsklasser ”för oegentliga syften”. Så snart romanserien började komma ut reagerade litteraturens grindvakter instinktivt. De ville inte utsätta publiken för vågade samlagsskildringar och lesbisk kärlek. ”En sjuk roman med delvis glänsande partier, men i sitt nuvarande skick oläsbar för en större allmänhet”, skrev bibliotekskonsulenten Hans Kunzel.

Recensenten Göte Carlid tyckte att ett genomgående stildrag i *Kain* var ”språkets råaste glosor” och att boken endast bör köpas till bibliotek ”där man med säkerhet kan påräkna annan publik än gifthyllornas snuskhumrar”. Ett sedlighetsåtal hängde i luften. Med nutida ögon känns tvärtom Anderbergs genombrottsroman som en frisk vidräkning med militarism och religiöst hyckleri och stilen kan beskrivas som ett särpräglad, närmast surrealistiskt flöde av tankar och drömlika associationer.

På gifthyllan hamnade dock inte Mykles *Sången om den röda rubinen*, ”även om det bestående värdet av romanen må diskuteras och den utmanar den goda smaken”, skrev K G Wirde. En genomläsning av de nämnda verken visar direkt att reaktionerna inte hade ett dugg med litterär kvalitet att göra. Deras problem var att de utmanade den bigotta religiösa fördömsen och den patriarkaliska kvinnosynen, något som uppmärksammades redan av Karin Boye i hennes anmälan av *Porten vid Johannes* och *Älskande par*. Hon framhöll hur modigt Krusenstierna ifrågasatte familjeinstitutionen som ”är stadd i upplösning och med den hela det moralsystem som kristalliserats ut kring detta”.

I en enkät av Malin Almquist vid Bibliotekshögskolan om den erotiska litteraturen visar det sig att

folkbiblioteken numera stöder sig på kulturrådets bedömning. Har boken fått stöd har den tillräcklig kvalitet – men den måste vara högre än för övrig skönlitteratur för att accepteras. Även barnböcker får ta upp sex och andra svåra ämnen som våld och droger men på vissa villkor - de får inte vara spekulativa, glorifierande eller stereotypa.

På 1960-talet försvinner skrällen för ”fräcka” böcker och redaktör Bengt Holmström, kan nu med lättnad konstatera att urvalet bara har en riktpunkt: kvalitet. Den enda modifikationen gäller litteratur som stimulerar mänskliga aktiviteter som våld, brott, rastänkande och krigshets. Det har onekligen hänt en del sedan man på sockenstämman i Malung 1874 var överens om att icke uppmuntra ”den fördärvliga romanläsningen”. Till biblioteket fick bara inköpas skrifter som ”på sant Luthersk-kyrklig grund kunna befordra en verklig folkupplysning”. Ett återsken av moralpaniken kan möjligen vara att Malmö stadsbibliotek i slutet av 1970-talet inte ville köpa in några av Kerstin Thorvalls mest självutlämnande böcker med den motiveringen att de var ”dagsländor” och ”pekoral”. En genomskinlig ursäkt, det egentliga skälet var säkert författarens kända besatthet av yngre män.

I debatten om vad biblioteken bör erbjuda hamnar Köpenhamns huvudbibliotek på en provokativ ståndpunkt. Nya chefen Pernille Schaltz deklarerade när hon tillträdde 2007 att bibliotek framförallt är mötesplatser mycket mer än ställen där man lånar böcker. Hennes personal ska vara lika bra på digitala medier som tryckta. Hon satte igång en väldig rensning på hyllorna – 30 procent av beståndet skulle bort. ”Föräldrade” böcker och allt som inte lånats ut på tre år kastades eller magasinerades. I Pernille Schaltz vision är det främst aktuella och populära böcker som kvalificerar sig för en plats på hyllan – böcker av författare som ”Camilla Läckberg och de andra” citerar Henriette Zorn, redaktör för Biblioteksbladet.

Just ”mötesplats” är modeordet för dagen. Uppsala stadsbibliotek ska byggas om i år och ”affärsområdeschef” Marie-Louise Riton förklarar att biblioteket nu ska bli en ”multifunktionell mötesplats”. Bokavdelningen kan stängas av under evenemangen.

Oroade fackmän menar att biblioteken är för ivriga att anpassa sig till den nya tekniken för kommunikation. ”En befolkning som hela tiden ägnar sig åt småpratande är lätt att styra åt vilket håll man vill”, skriver Joacim Hansson, Växjö universitet. Det demokratiska uppdraget, betonar Hansson, ”kräver långsamhet och tid för reflexion”. Antiintellektualismen breder ut sig och viljan att vara till lags genom till exempel chattar och bloggar bidrar till en av-bildning istället för bildning av medborgarna, anser han.

När biblioteken gallrar uppstår lätt medial kalabalik. Därför är det inget vidare smart att skylta med att man slänger böcker ”om man vill undvika den offentliga mobben” heter det i den nämnda artikeln av Henriette Zorn och hon föreslår lite ironiskt att man istället kallar det hela ”strategisk medieplanering” som ingen utanför branschen har den blekaste aning om vad det är. Sånt retar upp kvalitetsmedvetna bibliotekarier. ”Det ’självkla’ är ofta det som har fått stor kommersiell uppbackning, och finns tillgängligt överallt, medan det intressanta på lång sikt kanske är mer svårtillgängligt och snart skulle försvinna helt om det inte bevarades på biblioteken”, påpekar bibliotekarien Jonas Aghed.

Ett tråkigt exempel är Karlskoga stadsbibliotek som visserligen ligger över riksgenomsnittet räknat som besök och utlåning per invånare. Priset tycks vara en uttunning av bildningsidealet. Låntagarna benämns ”kunder” och ungdomarna kommer för att titta på film och fördriva tiden med TV-spel. ”Jag tror att om man är lyhörd för vad kunderna vill ha och gör en trivsamt miljö som är kravlös så kommer man långt”, förklarar bibliotekschefen Helesine Taylor i en intervju. Men har hon rätt? En undersökning gjord av Svensk biblioteksforening talar faktiskt för det omvända. Beslutsfattarna vill göra om biblioteken till upplevelsecentra. Allmänheten ser helst att biblioteken fortsätter att vara lugna och tysta platser för läsning.

Lena Lundgren i styrelsen för föreningen Bibliotek i samhälle anser att det är djärvt att *inte* ge besökarna det de vill ha (vilket en del bibliotek har som policy) utan att stå för sina val utifrån en genomtänkt inriktning. Alltså raka motsatsen till att motståndslöst köpa in deckare i massor av exemplar ”för att tillgodose de mest påstridiga besökarnas snabbt övergående efterfrågetoppar”. Idealbilden för ett bibliotek är enligt Rasmus Fleischer, författare till *Boken; Biblioteket*, riktiga

rum, levande människor och ett självständigt urval litteratur som utgör motvikten till en förhärskande övertro på det virtuella biblioteket.

Den före detta kulturnämndsordföranden i Karlskrona, Lisbeth Thorsén vill plocka sönder det ”ängsligt opinions- och statistikanpassade” folkbiblioteket och se efter vad som finns inuti. Där, längst in, hittar hon ”boksamlingen, kulturarvets texter, det gemensamma minnet i viskande volymer som kräver tid, tysta läsplatser och vackra rum; Och samtidigt speglad i den strida strömmen av nytgivna kvalitetsböcker.” Rena poesin för en sann bokvän.

I en debattartikel i Göteborgs-Posten (26 september 2008) förespråkar istället Bibliotekstjänsts vd, Sophie Persson, att folkbiblioteken ska anamma ett lönsamhetstänkande. Hon förklarar att det ytterst handlar om legitimitet och fortsätter sin marknadsjargong med: ”Det medborgarna använder flitigt är de beredda att betala för.” Bibliotekarien Jonas Aghed invänder i en replik mot den motbjudande tanken att ju mer pengar folk slantar upp desto mer legitima skulle deras behov vara. För Sophie Persson är det affärsmässiga synsättet naturligt, hon leder ett numera riskkapitalägt företag. BTJ:s recensioner kan man för övrigt inte längre lita på sedan de erfarna lektörerna hoppat av. Det är ett avbräck för kvalitetslitteraturen. Varannan bok som ges ut recenseras aldrig och nu kan vi inte ens lita på om BTJ:s omdömen är rättvisa.

Debattörerna står således långt från varandra, vilket Erik Lindfelt, f d bibliotekschef i Jönköping, så humoristiskt belyser på följande sätt: ”Biblioteksmoralisterna som drömmer sig tillbaka till tysta boktempel med hyssjande madammer och pekpinnarna riktade mot den goda litteraturen har jag föga till övers för, skriver han i sitt tack och farväl. ”Å andra sidan är dess motpol – de nervösa trendnissarna som ser biblioteksbesökarna som 'kunder', som ser 'nyttighet' som bibliotekens existensgrund och som går igång på allt som börjar med e- och slutar med 2.0 – minst lika tröttsamma.” (2.0 är nyckelordet för det ”moderna” biblioteket som inte längre ska vara folkbildande utan styras av användarna.)

Men är inte Lindfelt väl raljerande kring det traditionella biblioteket? Vi bibliofiler vill inte bli störda av ogenerade telefonsamtal och allmänt pladder. Vad är det för fel med ett gammalt hederligt folkbibliotek där man kan ägna sig åt seriösa studier eller kontemplativ fördjupning i ett författarskap utan att behöva utsättas för omvärldens allt enfaldigare ylande?

Men åter till grundfrågan, den om litterär kvalitet. Förr fanns enligt Ulla Forsén, som varit ordförande i Kulturrådets arbetsgrupp för stöd till barn- och ungdomslitteratur, ett normerande finkulturellt tak. ”Det var mot detta tak vi skulle fostra läsarna, det var då vi arbetade fram alternativlistor till de mest efterfrågade populärförfattarna. Idag är taket borta och någon konsensus om vad litterär kvalitet är finns inte.” Hon är inte ensam om denna uppgivna åsikt. Det är inte svårt att finna litteraturvetare som hävdar att gränsen mellan finkultur och populärkultur är svår att dra, att stildragen inte är entydiga och att tendenser i den ena kategorin även finns i den andra, till exempel former, motiv, stereotyper och innovationer. Uppdelningen skulle istället bero på kulturelitens behov av att definiera sig själva som just elit i förhållande till den stora massan som ständigt fördummas genom att välja fel böcker. Alltsedan romantiken och modernismen har det funnits två huvudkriterier för vad som räknas som populärlitteratur, skriver litteraturprofessorn Ulf Boëthius, ”... å ena sidan standardisering, likformighet och upprepning av gamla mönster, å den andra en mycket stor publik med låga litterära anspråk”.

För 1960-talets läroverksungdom var kvalitet i litteraturen en självklar sak. Vi förstaringare fick en lista på skönlitteratur som skulle läsas enligt följande: Siewertz: Mälarpirater. Nordström: Tomas Lack. Wägner: Åsa-Hanna. Hellström: Snörmakare Lekholm. Bergman: Hans nåds testamente, Markurells i Wadköping, Jag, Ljung och Medardus. Johnson: Romanen om Olof. Koch: Mauritz. Stjernstedt: Fröken Liwin, Lagerkvist: Gäst hos verkligheten, Bödeln, Sjöberg: Kvartetten som sprängdes. Bengtsson: Röde Orm. Martinsson: Nässlorna blommar. Fridegård: Trägudars land. Moberg: Raskens, Rid i Natt. Hellberg: Karsten Kirsewetter. En viss gemensam utgångspunkt krävdes förstås för undervisningen men jag upplevde det som något av en litterär exercis. Idag känns urvalet lite pinsamt. De internationella namnen lyser ju helt med sin frånvaro, minst ett par kvinnliga författare saknas, några titlar känns inte lika angelägna längre och listan måste förstås ständigt revideras om det nu överhuvudtaget är motiverat eller önskvärt att ha någon.

Litteraturprofessorn Harold Bloom vid Yaleuniversitetet i New York har uppskattat antalet titlar i en modern världskanon till hela 3000. Han bantar ner sitt förslag till 26, men projektet synes vara hopplöst – det skulle bara bli en evig träta om urvalet. Blooms "litterära minneskonst" är ändå intressant: Shakespeare, Dante, Chaucer, Cervantes, Montaigne, Molière, Milton, Samuel Johnson, Goethe, Wordsworth, Austen, Whitman, Dickinson, Dickens, George Eliot, Tolstoj, Ibsen, Freud, Proust, Joyce, Woolf, Kafka, Borges, Neruda, Pessoa och Beckett.

I ett tv-program ställdes frågan om litterär kvalitet. En av de medverkande runt bordet sa: "Frågan är meningslös eftersom den är helt subjektiv." Författaren och kulturjournalisten Thomas Nydahl kommenterar på sin blogg: "Så kan man idag försvinna ner i den civilisatoriska kvicksanden och aldrig mer komma upp. Varje relativisering slutar i påståendet att inget är mer värt än något annat. Vi är där nu."

Ellen Key hittade på uttrycket "litteraturkultur" som betydde att man med koncentration och sakta läste det bästa av världens litteratur och med det menade hon kvalitet, inte massor av böcker utan ett mindre antal och noga utvalda istället för en mängd obetydliga. En tänkvärd strategi. Thomas Nydahl förbluffas över innehållet i Svensk bokhandels vårkatalog häromåret: "Mitt första intryck är just detta: så oerhört mycket smörja det ges ut. Inte minst sådant som översatts. Några få, kanske en handfull, förläggare förstår att gå en annan väg. Men redan i katalogen riskerar de att dränkas av floden som för det undermåliga in i våra liv."

För Ellen Key blev nöjes- och populärkulturen för mycket, hon drog sig tillbaka till en gård på landet, vid foten av Omberg och ägnade sig där åt högläsning som i en svunnen herrgårdsidyll, berättar Magdalena Gram i sin studie av författarinnan. Gunnel Furuland tycker i en recension att boken borde användas för diskussioner om litteraturens betydelse även om Ellen Keys argument för självbildning genom böcker är "högstämda".

Varför ska man läsa klassiker? Harold Bloom menar att de behåller sin ställning därför att "de har förmått fånga tillvarons mångtydighet på ett sätt som inte låter sig uttryckas annat än i konstnärlig form". Just en sån upplevelse skildrade den finländske arbetarförfattaren Olavi Siipainen när han föreläste i Åbo 1947: "Nästa bok jag lånade var Dostojevskijs Brott och straff, viken jag – sanningen att säga – valde för den spännande titeln skull. Och därmed var all slags skräplitteratur en gång för alla struken ur min lista."

"När jag väl hittat rätt bok", skriver Anna Lytsy, frilansjournalist och författare, "så är det i den och kanske bara den som just den där förlösande meningen som gjorde att alltihop, mitt sätt att se på eller uppfatta tillvaron, vreds en liten aning – och nya perspektiv öppnar sig."

I motsats till televisionens kravlösa underhållning framhåller den amerikanske mediekritikern Neil Postman att litteratur är en oöverträffad utvecklare av det abstrakta tänkandet.

För mångåriga kritikern i DN, Ruth Halldén är skönlitteraturen som en medicin. Men läsandet kräver tid, lugn och ro. Hon är entusiastisk för klassikerläsning. "Hos de verkligt stora författarna finns en klarhet, en eld och en kraft som gör att de inte får glömmas bort", skriver hon i antologin *Den sköna skönlitteraturen*.

Lars Rydquist, bibliotekarie i Svenska Akademin, konstaterar att de verkligt värdefulla böckerna är mer ansträngande att läsa. De kräver större anspänning och uppmärksamhet, medverkan från alla ens förmögenheter, intellekt, fantasi och känsla. "Men för den rätte läsaren upphävs ansträngningen av den ojämförligt mycket större stimulans de ger." Jag tycker att hans uttalande fungerar bra som en startpunkt för en diskussion om vad som faktiskt är litterär kvalitet.

Kvalitet har i högsta grad med språk och stil att göra, men ett språk som är klart och enkelt behöver inte vara sämre än experimentell prosa. Författaren Clas Engström berättar att han skriver "på ett fullkomligt osynligt språk". Med det menar han ett språk som läsaren inte märker, "ett stillöst, egenskapslöst språk, ett språk som aldrig för ett ögonblick skall dra uppmärksamheten bort från den verklighet som jag försöker beskriva". Engström får stöd från vetenskapligt håll. Ett av språkets mest centrala – och paradoxala – egenskaper är att det är obemärkt, skriver lektorn i Nordiska språk vid Göteborgs universitet Inga-Lill Grahn. "När kommunikationen flyter är språket som ett par väl ingångna skor, sköna och liksom skyddande ..."

Ruth Halldén vänder sig mot att "obegripligheten har fått en speciell nimbus, Platon, Montaigne och

Nietzsche är mycket mer lättlästa än många av dagens modeförfattare”. Tröstens ord för oss som verkligen uppskattar stor litteratur men tycker att stilen inte får bli ett hinder för kontakten med författarens innersta tankar.

ULF IVARSSON

Källor:

Biblioteksbladet årgång 1919-1966

Biblioteksbladet årgång 2008 - 2013

Nordisk Tidskrift för bok- och biblioteksväsen årgång 1 1914

Betydelsen av kvalitet. En studie av diskursen om statens stöd till ny svensk skönlitteratur 1975-2009. Doktorsavhandling av Linnéa Lindsköld, Göteborgs universitet 2013

Den sköna skönlitteraturen – i och utanför biblioteket. Antologi utgiven av Bibliotekstjänst 2000

Den sköna skönlitteraturen 2. Tradition och förnyelse. Bibliotekstjänst 2008

Ansikten. Självbiografiska skisser. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1932

Populärlitteratur eller populär litteratur? Fem svenska folkbiblioteks syn på populärlitteratur. Anna Eklund. Magisteruppsats, 20 poäng, institutionen för Biblioteks- och informationsvetenskap, Uppsala universitet 2004.

Litterär kanon i svenskämnet. Hur begreppet kanon förvaltas i den svenska skolan. Camilla Näslund. Examensarbete 10 poäng vid Mälardalens högskola 2009

BOËTHIUS, Ulf, 1989, När Nick Carter drevs på fl ykten. Kampen mot 'smutslitteraturen' i Sverige 1908–1909. Gidlund, Stockholm.

http://nydahlsoccident.blogspot.se/2010/12/fragan-om-litterar-kvalitet-saknar_06.html